

Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 4, İstanbul 2001,

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E EDEBİYATIMIZDA BURSA

Alev SINAR*

---

* Yard. Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

ÖZET

Bursa, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş sürecindeki ilk başkenttir. Osmanlı tarihini yansıtan cami, türbe, medrese, çeşme gibi eserleri barındırması ile de dikkatleri çekmiş olan bir şehrimizdir. Tarihten taşıdığı izlerle şanlı Türk mazisini yansıtan Bursa aynı zamanda tabiatın en güzel renklerinden biri olan yeşili korumaya çalışmasıyla da güzel bir doğaya sahiptir. Yeni Türk Edebiyatı'nın mensupları da Bursa'nın bu özelliklerini birer sanatkar gözüyle eserlerine aksettirmişlerdir. Bursa'yı edebî eserlerinde yansıtan yazarlarımızın bir kısmı ya Bursa'da tahsil yapmışlar veya resmî görevli olarak bir süre Bursa'da bulunmuşlar ya da burada sürgün veya hapis cezasına çarptırılmışlardır. Bunun yanında Bursa'da yaşayan bazı edebiyatçılarımız da bu şehirde edebiyatın gelişmesine katkıda bulunan çalışmalar yapmışlardır.

Bursa, şiire tarihî önemi ve güzel tabiatıyla yansır. Nesirde ise tarih ve tabiatın yanında mekân olarak yer alır. Bursa'da yaşayanlardan bazıları İstanbul'u kendi şehirlerine tercih ederler. İstanbul'da yaşamak istemeyenler için ise Bursa sığınacak bir yerdir. Zorunlu olarak Bursa'ya gidenler burayı bir sürgün yeri olarak görür ve şehre ısınamazlar. Mekân olarak Bursa'yı en başarılı şekilde yansıtan yazar, Reşat Nuri Güntekin'dir. Şehrin Türk kültür hayatındaki yerini fark eden ve Türk Edebiyatı'nda Bursa'yı ölümsüzleştiren isim ise Ahmet Hamdi Tanpınar'dır.

Anahtar Kelimeler

Bursa, Tarih, Tabiat, Sanat eseri, Huzur, Sığınak, Sürgün

Osmanlı Türkleri Bursa'yı 1326 yılında ele geçirirler. Şehir, 1402 yılına kadar kurulma aşamasındaki devletin yönetildiği merkez olur. 1402'de Osmanlı Beyliği'nin merkezi Bursa'dan Edirne'ye nakledilir.

Buna rağmen 1453 yılına kadar Bursa, Edirne ile birlikte yönetim merkezi olarak görülmeye devam eder. Bu siyasî öneminin yanında Bursa, yetiştirdiği şairlerle de dikkati çeker. İstanbul'un fetihle birlikte başkentliği ele geçireşinden sonra Bursa'nın, şair yetiştirmede ikinci sırayı aldığı görülür¹. Bursa, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş sürecindeki ilk başkent olması ve yetiştirdiği Divan şairlerinin yanısıra, içinde Osmanlı tarihini yansıtan cami, türbe, medrese, çeşme gibi eserleri barındırması ile de dikkatleri çekmiş olan bir şehrimizdir. Tarihten taşıdığı izlerle şanlı Türk mazisini yansıtan Bursa aynı zamanda tabiatın en güzel renklerinden biri olan yeşili muhafaza etmeye çalışmasıyla da henüz tam anlamıyla bozulmadığını söyleyebileceğimiz güzel bir doğaya sahiptir. Betonlaşmanın başlamadığı dönemlerde ise bu tabiat güzelliği, rivayete göre "cennet burası" nitelemesinden adını alan Bursa'da had safhadadır². Yeni Türk Edebiyatı'nın mensupları da Bursa'nın bu özelliklerini birer sanatkâr gözüyle eserlerine aksettirmişlerdir. Bursa'yı edebî eserlerinde yansıtan yazarlarımızın bir kısmının ya Bursa'da tahsil yapmış ya resmî görevli olarak bir süre Bursa'da bulunmuş ya da burada sürgün veya hapis cezasına çarptırılmış olduklarını³ vurgulamak gerekir. Bunun yanında Bursa'da yaşayan bazı edebiyatçılarımız da bu şehirde edebiyatın gelişmesine katkıda bulunan çalışmalar yapmışlardır. Yeni Türk Edebiyatı'nda nazım ve nesirde öncelikle temleri ve temler doğrultusunda kronolojiyi göz önünde bulundurularak Bursa'nın nasıl ele alındığına geçmeden önce kısaca bazı edebiyatçılarımızın Bursa'daki edebî faaliyetlerinden ve dolayısıyla Bursa'daki süreli yayınlardan söz etmek istiyorum.

1874-1882 yılları arasında Bursa valiliği görevini yürüten Ahmet Vefik Paşa, bugün hâlâ şehirdeki tek devlet tiyatrosu olan ve kendi adıyla anılan tiyatro binasının kurucusu olduğu gibi Moliere'den yaptığı

¹ Bkz. Kadir Atlansoy, *Bursa Vefayetnamelerindeki Şairlerin Biyografileri*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1993 (Doktora tezi; *Bursa Şairleri* (Asa Kitabevi, Bursa 1998) adıyla yayınlanmıştır.)

² Bizans'tan Osmanlılar'a geçen Bursa'nın adı Bizans dönemindeki kullanışı olan Prusa'dan gelmektedir.

³ Bkz. Raif Kaplanoğlu, "Sürgünler Kenti Bursa", *Bursa'da Bir Başka Zaman*, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı, Bursa 1997, s.37-57

çeviri ve adapteler, oyun-oyuncu seçiminde ve provalarda gösterdiği titizlik, halkın tiyatroya ilgi duymasını sağlamak için harcadığı çabalarla Bursa'da tiyatronun yerleşmesini sağlamıştır⁴. Ahmet Vefik Paşa'nın nevi şahsına münhasır kişiliği ile Bursa'da tiyatroyu yerleştirmeye çalışmasının onun valilik görevinden alınması için gösterilen gerekçelerden olduğunu da belirtmek gerekir⁵.

Ahmet Vefik Paşa gibi Moliere'den adapteler yapan bir başka isim, Feraizcizade Mehmet Şakir'dir. Bursalı olan Feraizcizade Mehmet Şakir, sadece Moliere adapteleriyle değil çıkardığı *Nilüfer* isimli dergiyle de Bursa'da edebî bir çevrenin oluşmasına katkıda bulunmuştur. 1885 yılında Bursa'da Feraizcizade Matbaası'nı kuran Mehmet Şakir, 1886-1891 tarihleri arasında *Nilüfer*'i yayınlar. Beş yıl süreyle yayınlanan Bursa'nın bu ilk edebiyat dergisi okurlardan gelen yazılara yer vermiş, onları yönlendirmiş, Bursa ve çevresindeki edebiyatla ilgili yetenekli gençleri keşfetmiştir. Dergide sık sık şiirlerine rastladığımız en önemli isim, Ara Nesil edebiyatçılarımızdan Recep Vahyi'dir⁶. Gönderilen okur mektuplarından anlaşıldığı üzere dönemin beğenilen ve aranan dergilerinden biri olan *Nilüfer*'in özellikle Rusça ve Fransızca'dan yapılan tercümelemler, resim altına yazılan şiirler, yayınlanan şiirlerdeki melankolik ruh hali, sükût-ı hayal, nazmı nesre yaklaştırma çabaları ile *Servet-iFünûn* dergisi etrafında oluşan edebiyat topluluğunu hazırlayan neşriyatlardan biri olduğunu söyleyebiliriz⁷.

Bursa'da çıkan ilk gazete *Hüdavendigâr*'dır⁸. 1869'dan 1953'e kadar uzun bir süre yayınına devam eden *Hüdavendigâr*'da Ahmet Vefik Paşa'nın ve Süleyman Nazif'in yazıları da yayınlanmıştır.

⁴ Haldun Taner'in *Sersem Kocanın Kurnaz Karısı* adlı oyunu, Vefik Paşa'nın Bursa valiliği döneminde geçer.

⁵ Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa valiliği esnasındaki tiyatro faaliyetleri için bkz. Sevim Güray, *Ahmet Vefik Paşa*, TDK Yay., Ankara 1966.

⁶ Bkz. Cafer Koriper, *Ara Nesil Şairi Recep Vahyi*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1997 (Basılmamış doktora tezi).

⁷ Bkz. Emine Yavuz, *Nilüfer Mecmuası'ndaki Edebiyatla İlgili Yazılar*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1999 (Basılmamış yüksek lisans tezi).

⁸ Bursa'da çıkan süreli yayınlar için bkz. Mustafa Tayla, *Bursa Basımı*, Bursa Gazeteciler Cemiyeti Yay., Eskişehir 1997.

1890 tarihinde yayınlanan *Bursa* gazetesini⁹ 1893'te çıkan *Fevaid* adlı edebî dergi izler. Yenişehirli Murat Emri Efendi tarafından çıkarılan *Fevaid*'de ağır bir Osmanlıca ile yazılmış şiir ve hikâyeler bulunmaktadır.

Bursa'da çıkan diğer önemli süreli yayınları da şöyle sıralayabiliriz: *Barika-i İrşad*, işgal yılları Bursa'sında millî kuvvetleri destekleyen *Ertuğrul*, *Bursa Mecmuası*, *Mücahede*, *Yoldaş*, Muhittin Baha Pars'ın çıkardığı *Millet Yolu*, *Ertuğrul*'un devamı olan *Keveke*, işgal yıllarında Yunan kuvvetlerini destekleyen *İntibah*, *Hakikat*, *Kardaş*, Atatürk inkılaplarını destekleyen *Yeni Fikir*, *Yeni Bursa*, *Hakkın Sesi*, *Bursa Sesleri*, *Uludağ*, *Açık Ses*, CHP Bursa İl Başkanlığı tarafından çıkarılan *Ant*, Demokrat Parti'nin yayın organı olan *Doğru*, *Hacı Ağa*, kendisini “Haftalık siyâsi mizah gazetesi” olarak tanıtan *Hacivat*... Bütün bu süreli yayınlar içinde Bursa Halkevi'nin neşriyatı olan *Uludağ* dergisi üzerinde durmak gerekir. 1935'te ilk sayısı yayınlanan *Uludağ* dergisi Bursa ve çevresinde edebiyata duyulan ilgiyi körükleyici bir vasfa sahiptir. Atatürk ilke ve inkılaplarına sınıksız bağlı olan *Uludağ* dergisi içerdiği metinlerle Bursa'yı tanıtmayı ve Bursa dışındaki sanat ve kültür faaliyetlerine Bursa'nın bakişını yansıtmayı hedeflemiştir. Dergide Falih Rıfkı Atay, İsmet Bozdağ, Orhan Burian, Behçet Kemal Çağlar, İsmail Hâmi Danişmend, Ali Ulvi Elöve, İlhan Geçer, İsmail Gerçeköz, Enver Naci Gökşen, Orhan Şaik Gökyay, Peyami Safa, Mustafa Seyit Sütüven, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Kudsi Tecer, Ömer Bedrettin Uşaklı, Hasan Ali Yücel, Halide Nusret Zorlutuna gibi tanınmış isimlerin şiir, hikâye ya da makalelerine yer verilmiştir. Edebiyatla ilgili yazıların yanısıra dergide köylünün yaşayışından ve Bursa köylerinin sorunlarından bahsedilir¹⁰.

⁹ *Bursa* gazetesinin 26 Teşrin-i sani 1317 tarihli ipek üzerine basılmış bir nüshası mevcuttur. Bu nüsha hakkında bkz. İnci Enginün, “İpek Üzerine Basılmış Bir Gazete Nüshası”, *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yay., İstanbul 2000, s. 419-426.

¹⁰ Bkz. Cemil Ekiyor, *Uludağ Dergisi'ndeki Edebî Metinlerin İncelenmesi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1998 (Basılmamış yüksek lisans tezi).

N a z ı m d a B u r s a

Bursa'nın tabii güzelliği ve tarihî zenginliği öncelikle ve en fazla şiirlerle yansımıştır. Nahit Kayabaşı *Cumhuriyetten Yarına Bursa Şiirleri Antolojisi* isimli çalışmasında Bursa için yazılmış 201 şiir derlemiştir. Bursa'da çıkan yerel süreli yayınlarda yer alan ya da Nahit Kayabaşı'nın gözünden kaçmış olabilecek şiirleri de hesaba katarsak bu sayı daha da artacaktır. Bursa'yla ilgili şiirlerde ilk dikkati çeken nokta, şairlerin Osmanlı'nın kuruluş devrini aksettirmesinden dolayı Bursa'ya ayrı bir ehemmiyet vermeleridir. Yeşil, Muradiye, Ulucami, Emirsultan gibi Bursa'ya uhrevî bir hava veren mekânlar; görkemli Uludağ; Nilüfer çayı; Bursa'nın kaplıcaları, çınarları; yemyeşil Bursa ovası; günün çeşitli vakitlerinde –bilhassa sabah ve akşam– Bursa'nın görünüşü ve Bursa'daki sosyal hayat bu şiirler vasıtasıyla yansıtılır.

Ali Nihat Tarlan “Yeşil” başlıklı manzumesinde Yeşil Türbe'ye Osmanlı'nın kuruluş döneminden başlayan macerasının sindiğini, bu türbenin sadece Osmanlı tarihinin değil İslâm tarihinin de damgası gibi olduğunu belirtir:

“Bursa'nın tek süsüdür, renklerin büyüsüdür; bu yeşil

Bu yeşilde bir tarih, bir âlem nefes alır...”

(...)

“Bu yeşilde İslâm'ın rengi var, nefesi var

Bu yeşilde İslâm'ın canlı yiğit sesi var

Kudsiyetin sükûnu, bir ipek nağme gibi gökten süzülüp

İnmiş; gelmiş yeşile sinmiş... Yeşil bir buhurdanın içinde

Buram buram güneşler yükseliyor.”

Şaire göre Çelebi Mehmet'in türbesi Uludağ'ın maddî heybetine karşı Bursa'nın manevî heybetidir. Şehre huzur saçar. Munis Faik Ozansoy “Yollarda” adlı manzumedeki vatanın her köşesinde tabiatın içinde Türklüğün büyük ruhunu, Türk tarihini hissettiğini belirtir. Bu köşelerden biri de Bursa'dır, Yeşil Türbe'dir:

“Abdest alıp çınarlı şadırvanda bir sabah;

Kılmak Yeşil'de vecd ile Bayram namâzını;

İslâm'a anlatırken ezan nerededir felâh,

Duymak için Tanrı'ya bağlılık hazzını.”

Suat Salih Asral “Yeşil” başlıklı şiirde, Yeşil Türbe’de ölümü bir ilâh uykusu olarak nitelendiren ve sevgilisiyle burada başbaşa son uykusunu uyumak isteyen Ahmet Hamdi Tanpınar gibi ölümün uyku kadar yumuşatıldığına inanır. Arif Hikmet Par da “Yeşil’deyim”de Sultan Mehmet Türbesi’nde ölümün bile sevimli gözüktüğünü söyleyerek Tanpınar ve Suat Salih Asral’a katılır. Bursa’da lise tahsilini tamamlamış olan Niyazi Akıncıoğlu da “Bursa” adını taşıyan şiirde Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Bursa’da Zaman” şiirine atıflarda bulunur. Akıncıoğlu’nun şehre bakışı Tanpınar’inkinden çok farklıdır. O, Bursa’yı maziyi yansıtan ve ölümü yumuşatan cephesiyle değil, yaşama arzusu veren, insanı yeryüzüne sımsıkı bağlayan tarafıyla anlatmayı tercih eder.

Ceyhun Atuf Kansu’nun “Bursa’da Onbir Türbe”, Oktay Rıfat’ın “Muradiye Sultan Mezarlığı” gibi şiirlerinde Muradiye’deki şehzade türbelerinden bahsedilir. Oktay Rıfat, buradaki şehzadeler içinde en acısının Cem’in sonu olduğunu vurgular. Turan Oflazoğlu’nun, kardeşi Beyazıt’a karşı çıkararak tahtı isteyen tecrübesiz Sultan Cem’in trajik macerasının ve sonunun işlendiği, serbest nazımla yazılmış bir tragedya olan *Cem Sultan* adlı oyununda, Fransa’ya sığınan Cem’in Bursa günleri geriye dönüşlerle verilir. Devletin devamı için tek yöneticinin şart olduğunu henüz idrak etmemiş olan ve etrafındaki menfaatperestleri dost sanan tecrübesiz Cem, Bursa’da adına hutbe okutur, sikke bastırır. Cem’i saltanatın kendisine hak olduğuna inandıranlardan Kasım, İstanbul’u ele geçiremeyeceklerini çok iyi bilir ve Cem’i bütün Anadolu’yu egemenlik altına alabilmek için Bursa’da kalmaya ikna eder. Bursa ve civarında yaşayanların Sultan Cem’i tanıdıklarını ve ona güvendiklerini belirtir. Kasım, orduya gereken para için Cem Sultan vergisi adı altında Bursa halkından para toplamasını da önerir. Karşı saflarda oldukları halde iki kardeşin de önce Bursa halkını düşündüğünü ve halka zarar vermemek için şehrin dışında savaştıklarını görürüz.

Bursa, düşman işgali altındayken de şiirlere konu olur. Millî Mücadele dönemi Bursa’sı için yazılan en hazin şiir, Mehmet Akif’in “Bül-bül”üdür. Halit Fahri Ozansoy, “Bursa’da Akşam”da, akşam vakti ruhu titreten bir sessizliğin kapladığı Bursa’nın bu ruh hâli içinde geçirdiği zor günleri hatırladığını tasavvur eder. Faruk Taşkiran da Bursa’nın düşman işgalinden kurtuluşunun 24. yıldönümü dolayısıyla yazdığı

“Bursa'ya Doğru” başlıklı manzumede şehrin Türk askeri tarafından nasıl geri alındığını hikâye eder.

Bursa'nın tarihteki yeri kadar tabîî güzelliği de nazımda yoğun bir şekilde işlenmiştir.

Halim Yağcıoğlu “Bursa”da, sultanların başkenti olarak nitelendirdiği bu şehirdeki ovayı bir deniz gibi görür. Bu yeşil deniz içinde Yıldırım Camii “kutsallar seferine çıkan bir gemi”dir. Bursa'nın en büyük ve en muhteşem camii olan Ulucami de “taş saltanat” olarak tavsif edilir.

Kemalettin Kamu “Gurbette Renkler” isimli şiirinde vatanın doğu ve batısına tabiatın bahşettiği renklerden söz ederken Bursa'yı anmadan edemez. “Yeşil bir köşedir bana Bursa'dan” mısraıyla yeşilin bu şehri hatırlatan en belirgin renk olduğunu vurgular. Ebubekir Hazım Tepeyran “Marmara'nın Venüsü”nde günün ışımasıyla Uludağ'ın ve Bursa'nın güzel tabiatının nasıl belirginleştiğini tasvir eder:

“Sâri bir ruhtu gûya sabahın ilk nefesi
Yaldızlanıp canlandı Uludağ'ın tepesi;
Işıklandı tedricen uçurumlu yamaçlar;
Mor gölgeler yayıldı dalgalanan ovaya
Ak bulutlar dağıldı sürü sürü havaya,
Altın taşlar giydiler zümrüt gibi ağaçlar.”

1927'de Mudanya'da kaymakam muavinliği görevinde bulunan Ömer Bedrettin Uşaklı, Reşat Nuri Güntekin'e ithaf ettiği “Bursa'da Akşam” şiirinde sonbahar mevsiminde akşam vakti Bursa'nın kendisine nasıl görüldüğünü anlatır. Akşam vakti dağların serin gölgesi yere inmiştir. Uludağ etekleri, akşam vaktinin hâkim kıldığı kırmızı renkle al ipeğe bürünmüş gibidir. Kubbelerin gölgesi yeşil ovaya düşmüştür. Hava sisli ya da bulutlu değildir. Emirsultan serviler arasında bir dev gibi görünmekte, Yıldırım'dan içten gelen dualar gibi rüzgâr geçmektedir. Ova yavaş yavaş gölgelenmeye, ay belirmeye başlar. Bursa'da akşam vakti basit bir kulübe bile Ömer Bedrettin'in gözüne saray gibi gözükür. Kubbelerin gölgesinde gönlüyle âdeta cenneti seyreder. Şair “Akşam Misafiri” şiirinde de aynı duygular içindedir. Halit Fahri Ozansoy “Uludağ”da, burasının âşıklar için en uygun yer olduğunu, çünkü dağın,

kalbi sevgi dolu insanların duygularını paylaştığını ifade eder. Geceleyin ay, daima vakarlı olan Uludağ'ı ziynet gibi süslerken, yıldızlar dağın üstünde birer çiçek demeti gibi görünürler. Şükûfe Nihal Başar da "Uludağ Akşamları"nda akşam vakti bu dağın eteklerinde mistik bir heyecan duyduğunu, kendini Tanrı ile başbaşa hissettiğini, dağdaki her taşın dua için yüz sürmek istediğini dile getirir. Uludağ, onun bağrındaki yaraya şifa olur. Biri 1933'te, diğeri de 1941-1950 arasında olmak üzere iki kez Bursa cezaevinde kalan ve bu mahpusluk döneminde *Kuva-yı Milliye Destanı* ile *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nı kaleme alan Nazım Hikmet, doğrudan doğruya Bursa'dan söz eden şiirler de yazmıştır¹¹. "Uludağ'a Dair" başlıklı şiirinde kendi konumuyla Uludağ'ı özdeşleştirir. Yedi yıldır Uludağ gibi yerinden kımıldayamadığını, sadece Uludağ ile bakışıklarını ama birbirlerini yakından tanıdıklarını belirtir. Değişen mevsimlerle birlikte Uludağ da değişir. Kışın rüzgâr kıbleden estiği zaman dağdan gelen soğuk, ovayı kaplar. Mayıs gelince, özellikle şafak vakti masmavi, uçsuz bucaksız, hür ve bahtiyar yepyeni bir dünya gibi yükselir. Zeki Ömer Defne "Bursam Benim"de Uludağ'dan ve Nilüfer çayından söz eder. Ahmet Kudsi Tecer "Nilüfer" isimli şiirinde ilkbaharın gelişyle suları artan Nilüfer çayını anlatır. Bu mevsimde Uludağ dalgındır, sularsa ürpermiştir. İrmak âdeta inlemektedir. Sanki Bursa'nın acı dolu mazisini hatırlamışçasına Nilüfer'in hüznü artar.

Bursa için yazılan yüzlerce şiir arasında en mükemmeli şüphesiz ki Ahmet Hamdi Tanpınar'ın meşhur şiiridir. Şehirdeki tabiatın ne kadar etkileyici olduğunu gören, Bursa'daki sanat eserlerinden hareketle muhayyilesinde kuruluş devrine giden ve bu şehirde yaşadığı an ile geçmişi birleştirerek âdeta ikinci bir zaman dilimi yakalayan Tanpınar "Bursa'da Zaman" şiiriyle Türk Edebiyatı'nda Bursa'yı ölümsüzleştirmiştir.

¹¹ Attilâ İlhan'ın *Yaraya Tuz Basmak* isimli romanında Nazım Hikmet'in cezaevinden izinli çıkıp jandarma eşliğinde doktora gitmesi tasvir edilir. Nazım Hikmet gibi Bursa'da cezaevinde kalan bir diğer isim Orhan Kemal'dir. Yazarın o yılları anlattığı *Nazımla Üç Buçuk Yıl* adlı bir hatıra kitabı vardır. *72'nci Koğuş* adlı romanında da olay Bursa cezaevinde geçer. 1947'de üç ay Bursa'da sürgün olarak kalan Aziz Nesin de *Bir Sürgün'ün Anıları* isimli kitabında hayatının bu döneminden söz eder.

Nesirde Bursa

1-Bursa'nın Tarihteki Önemi:

Bursa'nın Bizanslılar ile yapılan mücadele sonucunda Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi roman türünde yazılan eserlerde işlenmiştir. Tarık Buğra *Osmancık*'ta, Kemal Tahir *Devlet Ana*'da, Bursa Lisesi'nde bir süre okuyan Mustafa Necati Sepetçioğlu da *Konak*'ta Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan bahsederler ve sanatçı muhayyilelerinin katkısıyla yeri geldikçe Bursa ve çevresindeki duruma temas ederler¹². Bu eserler içinde Bursa'dan en çarpıcı şekilde söz eden *Osmancık*'tır. Osman Bey'in Söğüt'ten sonra ele geçirmek istediği yer Osmanlı'yı İstanbul'a yaklaştıracak olan Bursa'dır. Bursa'yı Osmanlı'nın sınırlarına dahil etmek, Osman Bey'in oğlu Orhan Bey'e nasip olur. Ancak Osman Bey, uzun yıllar boyunca bu fethi hazırlamıştır. Kurduğu münasebetler, göçte takip ettiği güzergâh, ele geçirdiği yeni topraklar hep Bursa'nın alınması ve Bursa sayesinde açılan yoldan daha ötelere gidebilmek içindir.

8 Temmuz 1920'den 11 Eylül 1922'ye kadar düşman işgali altında kalan Bursa, nesirde şiirden daha geniş bir şekilde ele alınmış; işgalden duyulan acı ve kurtuluşa duyulan inanç nesirde daha yoğun bir şekilde dile getirilmiştir.

Yahya Kemal Beyatlı için “millî hatıralar diyarı” olan Bursa, doğduğu şehir Üsküb'ün bir benzeridir. Yahya Kemal, özellikle mimarî açıdan bu iki şehri birbirine benzetir. Tıpkı Üsküp ve Filibe gibi Bursa da barındırdığı bütün sanat eserleriyle iliklerine kadar Türklük sınımış şehirlerdendir¹³. Yahya Kemal *İleri*, *Hakimiyet-i Millîye* ve *Tevhid-i Efkâr*'daki yazılarında işgal altındaki Bursa'dan bahseder. Bu yazılarda Bursa hep İstanbul ve Edirne ile birlikte zikredilmekte, imparatorluğun başkenti olmuş şehirlerin bir arada sayıldığı görülmektedir. Yunanlılar'ın Bursa'da tutunabilmek için yaptıkları zulmü anlatır. Millî

¹² Bkz. Adnan Gürbüz, “Türk Romanlarında Osmanlı Devletinin Kuruluşu”, *Osmanlı*, Cilt 9, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 575-587

¹³ Bkz. “Yeni Mekteb”, “Filibe'de”, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1976, s.21-29; s.36-44; “Eser”, *Eğil Dağlar*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1992, s. 32-34.

kuvvetlerin galip geleceğine inancı tam olan Yahya Kemal, bu inancını yazıları vasıtasıyla Bursa için çarpışan askerimize de aşılacak istemiştir. Yunan Kralı Konstantin'in Türkler'e gözdağı vermek maksadıyla ancak bir karnaval havası içinde Bursa'ya girişinden de alayla söz eder¹⁴.

İzmir ile Bursa arasında düşman askerlerinin yakıp yıktığı yerlerdeki harabe haline gelmiş kasaba ve köylerde yaptıkları incelemelerle, Türk insanının uğradığı haksızlığı tesbit ederek *İzmir'den Bursa'ya* isimli kitabı meydana getiren Yakup Kadri, Halide Edib, Falih Rıfkı ve Mehmet Asım Bursa'da yapılan mezalimi de aktarırlar.

Reşat Nuri Güntekin "Tehdit" (*Sönmüş Yıldızlar*) isimli hikâyesinde Bursa işgali esnasındaki durumu, katledilen gençleri, dağıtılan aileleri ve Bursa'da yetişmiş bir Rum'un ihanetini anlatır. Kemal Tahir'in *Yorgun Savaşçı*, İlhan Selçuk'un *Yüzbaşı Selâhattin'in Romanı*, Sevinç Çokum'un *Ağustos Başağı* adlı romanlarında da Millî Mücadele yıllarındaki Bursa'dan bahsedilir.

Hamdullah Suphi Tanrıöver 12 Eylül 1922'de Büyük Millet Meclisi'nin eski binası önünde yaptığı ve *Dağ Yolu*'nda da yer alan "Bursa'nın Geri Alınması" başlıklı konuşmada Bursa'nın düşman işgalinden kurtulmasından duyulan sevinç dile getirir. Halide Edib de *Türk'ün Ateşle İmtihanı*'nda işgal bitmesinden hemen sonra Bursa'ya hakim olan coşku-dan söz eder¹⁵.

2 - Bursa'nın mekân olarak yer alması:

Nesirde Bursa, en yoğun şekilde mekân olarak yer alır. Bu mekânın içinde şiirde olduğu gibi nesirde de Bursa'nın hem tarihî konumuyla, hem de doğasıyla yansıtıldığı görülür.

Ahmet Midhat Efendi'nin *Bahtiyarlık* isimli eserinde Senâî, Bursa taraflarından zengin bir ağanın oğludur. Babasının telkini ile Bursa'dan uzaklaşır, İstanbul'a okumaya gider ve Mekteb-i Sultanî'yi bitirdikten

¹⁴ "Kral Karnavalı", *Eğil Dağlar*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1992, s.216-218

¹⁵ Bursa'nın işgalinin edebiyata aksetmesi hakkında bkz. Alev Sınar, "İşgal Yıllarındaki Bursa'nın Edebiyata Yansımaları", *Bursa Defteri Bursa'nın Kurtuluşu Özel Sayısı*, Eylül 2000, s. 76-83

sonra Bursa'ya dönmez. Eserdeki bir diğer genç ise Şinasi'dir. Mekteb-i Sultanî mezunu olan Şinasi ise tabiat içinde, bir köy hayatı yaşamak arzusuyla Bursa civarında bir köye yerleşip toprakla meşgul olur. Eserde Bursa'da doğan şahsın İstanbul'u gördükten sonra memleketine dönmek istemezken, İstanbullu olan arkadaşının sakin bir hayatı tercih ederek Bursa'ya yerleşmesi dikkat çekicidir.

Ahmet Haşim, “Gurabahane-i Laklakan” adlı yazısında Bursa'da geçirdiği bir tatili anlatır. Haşim, Bursa'ya doğru tarihî eserleri incelemek maksadıyla yola çıkmıştır. Önce Çekirge'de Hüdavendigâr türbesine gider. Burada gördüğü 300 senelik Kuran'ın yazı ve tezhibine takdir ve hayretle bakar. İkinci ziyareti Muradiye'deki şehzade türbelerinedir. Bir başka gün Yeşil Camii'ne gider¹⁶. Duvarlardaki yeşil çiniler âdeta camiin içine esrarengiz bir denizaltı aydınlığı vermiştir. Bu aydınlık içinde kayyumla sohbet ederken Türk sanatına meraklı ve ömrünün büyük kısmını Bursa'da geçiren, adına aşına olduğu Gregoire Bay isimli şahıstan, camiden çalınan çiniler hakkında bilgi alabileceğini öğrenir. Fransız yazarlarının güller ve çiniler arasında yaşamak ve ölmek için Bursa'da inzivaya çekilmiş “garip bir sanat mecnunu” olarak söz ettikleri Gregoire Bay'ı Haşim, Setbaşı'ndaki evinde ziyaret eder. Türk sanatına duyduğu ilgi Gregoire Bay'a tabiat sevgisini de öğretmiştir. Evinin bahçesindeki “gurabahane-i laklakan” adını verdiği özel bir köşede Bursa'daki Haffaflar çarşısında bulunduğu hasta leylekleri himaye eden bu yabancı, Haşim'e tarihî eserleri bir müddet için unutturur ve yazarın bütün dikkatini ömürlerinin son günlerini bu gurabahanede geçirecek olan hayvanlara yöneltir. Bu yazıda Bursa bir yabancıya hayranlığını kazanan ve ona tarih yanında tabiata da dikkat etmeyi öğreten, bu iki unsuru bünyesinde birleştirmiş bir şehir olarak görülür. Ancak Gregoire Bay'ın Bursa'da oluşturduğu sadece leylekleri korumaya yönelik bu hastahane gülünçtür. Ve Ahmet Haşim'in Pierre Loti gibi “oryantalist” bakış açısıyla ülkemize yaklaşan yabancılardan hazzetmediği anlaşılır¹⁷.

¹⁶ Falih Rıfkı Atay'ın *Pazar Konuşmaları*'ndaki “Yeşil” ismini taşıyan yazısında da Yeşil Türbe'ye yapılan bir ziyaretin izlenimleri yer alır.

¹⁷ Bkz. İnci Enginün, “Loti'nin Türkler'e Bakışı ve Edebiyatçılarımızın Yorumu”, *Araştırmalar ve Belgeler*, s.405-409

Halide Edib Adıvar'ın *Yeni Turan* adlı romanında Yeni Turan partisinin lideri Oğuz, Bursa'da Yıldırım semtindeki Tatar mahallesinde doğduğunu, “siyasî eğitimini” Bursa'daki cami ve türbelerde yaptığını gururla söyler. Halide Edib'in Turan mefkûresi tesirinde yazdığı bu eserde, Anadolu'yu baştan başa imar eden Oğuz, öncelikle kendini yetiştiren şehre borcunu öder; Bursa'yı uygar bir görünüme kavuşturur. Bursa'daki değişikliği Yeni Turan Partisi'ne muhalif olduğu halde, partinin başarısını teslim etmeden edemeyen Asım, şöyle dile getirir: “Geçen bayramda Bursa'ya gittiğim vakit kenti tanıyamayacaktım. Kente girmeden, sıra ile bayındır fabrika bacaları... Kent, bir sıra otel ve her türlü uygarlık araçlarıyla dolu... Hatta Keşiş'in dişli tren ve Keşiş üzerindeki yeni otel bile onun başarılarından.” (s.94)¹⁸. Bu satırlar eserin yazılış tarihi olan 1912'lerin Bursa'sının değil, yazarın Türkçülük hareketinin gücüne inanarak tasavvur ettiği Bursa'nın tasviridir. Burada dikkati çeken Türkçülük hareketinin memleketi geliştirmeye ilk başkentten başlamış olmasıdır. Yazarın *Yolpalas Cinayeti* isimli romanında annesini kaybeden Nadire, Bursa'da bir ailenin evine besleme olarak verilir.

Peyami Safa'nın *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* adlı romanında, aslî kahraman Ferit'in kaldığı pansiyonda lâkabı Bursa canavarı olan Tosun isminde bir katil vardır.

Bursa'da öğretmenlik yapmış olan Reşat Nuri Güntekin'in eserlerinde bilindiği gibi Anadolu ve Anadolu insanı bol miktarda yer alır. Yazarın üç romanında Bursa mekân olarak önemli yer tutar: *Harabelerin Çiçeği*, *Gizli El*, *Çalığı*

1919 tarihinde *Zaman* gazetesinde tefrika edilen *Harabelerin Çiçeği*'nde Bursa'nın yer aldığı kısımlarda ruh hâli ile mekân arasında münasebet kurulmuş ve şehrin ikliminden bahseden parçalara yer verilmiştir. Örnek olarak, geçirdiği yangın felâketinden sonra ailesinden ve tüm insanlardan uzaklaşan Süleyman, dünyanın gezdiği hiç bir yerinde bulamadığı mutluluğa geçici de olsa Mudanya'da kavuşur. Geniş zeytin ormanları, çiçek ve yeşilin hâkim olduğu tarlalar ve deniz onun için âdeta bir sığınak olur. “Küçük ve naçiz şeylere” olan sevgisini Mudanya'nın tabiatı daha da arttırır.

¹⁸ Alıntı, Atlas Kitabevi tarafından yapılan 1967 baskısından.

Yazarın *Gizli El* romanında mekân Gemlik ve Bursa'dır. Aç kalmamak için Gemlik'te devlet memuru olarak göreve başlayan Şeref, bu küçük kasabayı başlangıçta itici bulur. Burada karşılaştığı bazı devlet memurları da geceleri yaşadıkları sefahat hayatına onu da katma çabaları ile Gemlik'i Şeref için daha da çekilmez hâle getirirler. Bir süre sonra tanıştığı, Gemlik'e çok yakın olan Narlı'da bir çiftlikte yaşayan aile ise onu bu kasabaya bağlar. Çiftliğin sahibi Aziz Paşa için Gemlik, İstanbul'un kozmopolit havasından uzak, sakin-huzurlu bir köşedir.

Reşat Nuri'nin Bursa'yı en başarılı anlattığı eseri *Çalıkluşu*'dur. Bursa, eserde İstanbul gibi her açıdan gelişmiş bir merkezden, nişanlısının ihanetini untabilmek için taşrada öğretmenliğe razı olmuş yeni mezun bir öğretmenin gözüyle anlatılır. Feride'nin Bursa'da ilk hayret ettiği, kısa sürede herkesin herşeyi duyması ve dedikodunun yaygınlığıdır. Daha sonra bunun yalnızca Bursa'ya değil bütün küçük yerlere has olduğunu öğrenecektir. Bursa Maarif Müdürlüğü'ndeki tezgâhlar da yine devrin tüm maarif müdürlüklerindeki bozuklukların bir örneğinden başka bir şey değildir. Bursa Maarif Müdürü, Feride'yi şehre bir iki saat mesafede, havası-suyu güzel, manzarası harika, yiyeceği-içeceği ucuz, ahaliyi iyi, cennetten bir köşe olarak anlattığı Zeyniler'deki Vakıf Mektebi'ne gönderir. Oysa Zeyniler, “dağlar arasında kuş uçmaz, kervan geçmez bir yer”dir. Bursa'ya uzaklığı dört-beş saat kadardır. Köy, yangın harabesini andırmaktadır. Evler çökmek üzeredir. Tabiata ve insanlara ölümün ağırlığı sinmiştir. Bütün olumsuz şartlara rağmen İstanbul'da yetişmenin verdiği güvenle, sevgi ve samimiyetini birleştiren Feride, Bursa'nın bu viran köyüne hayat getirir. Reşat Nuri'nin “Tanrı Misafiri” (*Tanrı Misafiri*) isimli hikâyesinde de olay Bursa'da geçer. Bir türlü gitmek bilmediği gibi maddî ve manevî açıdan ev halkını sömüren ahlâkı bozuk bir Tanrı misafirinden bizar olan Bursa'nın köklü ailelerinden birine mensup Hacı Ali Efendi'nin çilesinin anlatıldığı hikâyede Setbaşı, Çekirge, Mudanya, Demirtaş, Karacabey gibi yer isimleri zikredilir. Reşat Nuri, *Anadolu Notları*'nda *Servet-i Fünûn* dergisinde yayımlanan “Bursa'dan Bir Mektup” başlıklı ilk resimli röportajdan bahseder. Bursa'ya ait yedi fotoğrafın yer aldığı bu yazıda o tarihlerde İstanbul'dan Bursa'ya gitmenin ne kadar güç olduğu ifade edilmiş ve şehrin görülmesi gereken yerlerinden söz edilmiştir. *Anadolu Notları*'nın yayınlandığı 1936

tarihinden aşığı yukarı kırk yıl öncesini anlatan bu yazıda “Bursa, o zaman İstanbul'da bir daireye kayırılmamış bazı kimsesiz ve talihsiz memurların; dostları, akrabaları ile helâllaşarak ve denizler, dağlar aşarak gittikleri bir sürgün yeri...”, bir “gurbet” olarak değerlendirilmesi üzerine Reşat Nuri bir yandan ulaşım vasıtalarının gelişmesine sevinirken diğere taraftan da “Zavallı İstanbullu, neredeyse oturduğu yerde kokacakmış!” (s. 121)¹⁹ demekten kendini alamaz. Yazarın, Türk aydınının inanç boşluğunu işlediğı *Gökyüzü* romanında Bursa'da yapılan ruh çağırma toplantısından söz edilir.

İstanbul'da okumuş olan her kahramanın Bursa'ya bakışı Feride'ninki gibi değildir. *Servet-i Fünûn*'daki röportajı teyit eden roman kahramanları da mevcuttur. Attilâ İlhan, *Yaraya Tuz Basmak*'ta İstanbul'dan Bursa'ya gelin gelen bir kadının ve onun askerî okulda okumuş olan oğlunun gözüyle bir taşra şehri olarak Bursa'dan söz eder. Işıklar Askerî Lisesi'nde okuduktan sonra Harbiye'ye giden Teğmen Demir'in çocukluğu Bursa'da, geniş ölçüde annesinin etkisi altında geçmiştir. Annesi Suat Hanım, ömrü boyunca İstanbullu olmakla övünmüş, Muradiye'deki ahşap, cumbalı bir konakta yaşamayı esaret telâkki etmiştir. Kayınpederinin taassubu ve kendisini Bursa'nın yerlileri gibi giyinmeye zorlamasından son derece rahatsız olan Suat Hanım'ın, İstanbul'da tahsil yapmış “asrî” bir kız olarak Bursa'da karşılaştığı hayat tüm taşralılardan nefret etmesine yol açar. Kayınpederinden sonra en çok nefret ettiği kişi, Bursa Kapalıçarşısında havluculuk yapan kocasıdır. Annesinin duygularını paylaşan Demir'i Ulucami'nin eski imamı olan dedesinden soğutan en önemli hadise, onun gericilerin başına geçip Hükümet Konağı'na yürümesidir. Bu hareket, doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa aleyhinde düzenlenmiştir. Zaman içinde Türkiye'deki gelişmeler doğrultusunda Bursa da büyüyüp modernleşmeye başlar. Ancak Bursa'nın Demir'deki ilk çocukluk izlenimleri asla silinmez:

“Gerçi Bursa savaş biteli dikişlerini çatır çatır söken bir gelişme ve büyüme humması içindedir, acımasız bir büyü ahşap Osmanlı evlerini kaşla göz arasında beton apartmanlara çevriyor, Çekirge yöresinde bir sürü yeni inşaat, kahvelerde kurulmuş kurulacak şirketlerin, alınmış

¹⁹ Alıntı İnkılâp Kitabevi'nin yaptığı 1986 baskısındanadır.

alınacak kredilerin dedikodusu, ama Tokyo'yu, Yokohama'yı, Seul ve Pusan'ı görmüş, son birkaç haftasında çok farklı bir İstanbul yaşamış Yüzbaşı Demir'e, ufak, bakımsız, gereğinden fazla taşra görünüyor doğduğu şehir: Kılıklarda eski zaman fotoğrafları eskimişliği, geçen yüzyılın çingiraklarıyla belirip kaybolan köhne faytonlar, sokak aralarını kasabaya çeviren mahalle çocukları, Müslüman sakallarının ağırlığıyla iki büküm ihtiyarlar, tesbih şakırtısı, şadırvan, nargile” (s.170)²⁰.

Abdülhak Şinasi Hisar'ın *Fahim Bey ve Biz* adlı eserinde tütün inhisarı idaresi mütercimi Fahim Bey, Bursa eşrafından bir babanın oğludur. İstanbul'da henüz maaşa geçmeden çalıştığı dönemde bütün odaları boş olan kocaman bir konak kiralar. Arkadaşları, tek başına yaşayan biri için bu konağın büyük olduğunu söyleyince Fahim Bey, Bursa'dan ziyaretçilerinin geldiğini, Bursa'dakiler'in nazarında önemli bir mevkide çalıştığını, bu yüzden böyle bir konakta oturması gerektiğini ifade eder. Ömrü boyunca muhayyilesinin peşinden giden Fahim Bey, isteklerinin çoğuna kavuşamamıştır. Onun gerçekleşmeyen arzularından biri de Bursa'da pamukçuluk yapmaktır. Bu eserde, Bursalı biri için hemşehrilerine büyükşehirde refah içinde yaşadığının gösterilmesinin önem taşıdığı görülür.

Bursa'nın mekân olarak geçtiği bir başka eser Refik Halit Karay'a aittir. *Memleket Hikâyeleri* içinde yer alan Hakk-ı Sükut'ta Bursa'da ipek fabrikasında çalışan işçi kızların kozahanenin kötü şartlarında sağlıklılarından olmaları ve bu sağlıksız çalışma ortamının onları ölüme kadar sürüklemesi işlenmiştir²¹. Hikâyede ele alınan konuya uygun mekân tasvirleri vardır.

Lise yıllarını Bursa'da geçiren Sait Faik Abasıyanık, ilk hikâyesi “İpekli Mendil” (*Semaver*) ve hemen ardından yazdığı “Zemberek”te (*Şahmerdan*) öğrencilik yıllarındaki intibalarından hareketle Bursa'da yaşayan insanların hayatlarından kesitler verir. “İpekli Mendil”de parası

²⁰ Alıntı Bilgi Yayınevi tarafından yapılan 1995 baskısındanadır.

²¹ 1897-1898 arasında Bursa Vilâyet Mektupçusu olarak görev yapan Süleyman Nazif de *Servet-i Fünûn* dergisinde yayınladığı “Balıkçı Ateşi” isimli şiirinin başında Mudanyalı bir balıkçının yaşam mücadelesi üzerinde durmuştur. Bu tasvir Bursalı bir şahsa duyulan dikkatten çok sıkıntı içindeki insanlara yönelik bir Servet-i Fünûn duyarlılığıdır.

olmadığı için sevgilisinin istediği ipekli mendili çalmak için girdiği ipek fabrikasında yakalanan bir gençten söz edilir. “Zemberek”te Bursa Erkek Lisesi'nde okuyan bir gencin sınıfta saati olan tek öğrenci olması ve zembekli cep saatinden dolayı arkadaşlarının sürekli ona takılmasının bu çocuğu nasıl yaraladığı anlatılır. Yazarın “Modern Bir Karı Koca” (*Mahkeme Kapısı*) adlı hikâyesinde birbirlerinden davacı olan eşlerden kadın Bursa'nın Orhaneli kazasındandır. “Bursa'dan Cesur Bir İhtiyar Geldi”de (*Mahkeme Kapısı*) son derece cahil fakat haksızlığa tahammülü olmayan Bursalı yağcı İbrahim Ağa'nın bir başkası zannedilerek dava edilmesi hikâye edilir. Sait Faik, 6 Aralık 1929 tarihinde *Milliyet* gazetesinde yayımlanan “Uçurtmalar” başlıklı yazıda da Emirsultan'ıyla, Yeşil'yle, Pınarbaşı'sıyla, Nilüfer'yle, ovasıyla, köprüleriyle, çınarlarıyla Bursa'ya duyduğu sevgiyi dile getirir. Oktay Akbal da “İlkyaz Devrimi” (*İlkyaz Devrimi*) adını taşıyan hikâyesinde Çekirge'de kaldığı bir otelden, Nilüfer-Heykel-Altıparmak-Yeşil gibi semtlerden, sabahın erken saatlerinde buraların tenhaliğinden söz eder. Kendi hissettiği yalnızlık duygusunu mekâna da aksettirir.

Sevinç Çokum “Bir Eski Sokak Sesi” (*Bir Eski Sokak Sesi*) isimli hikâyede Bursa'yı İstanbul'un gürültüsünden uzak, sakin, gönüle huzur veren ve insanı dinlendiren bir mekân olarak gösterir.

Bursa Tanzimat sonrası Türk Edebiyatı'nda İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra adı en çok geçen şehirlerin başında gelir. Kalemî son derece kuvvetli olan bazı yazarlarımız, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulma devresini roman sanatı içinde hikâye ederlerken Bursa'nın konumu üzerinde de durmuşlar ve bu şehrin Osmanlı'yı İstanbul'a ve daha ötelere taşıyacak bir köprü vazifesi gördüğüne işaret etmişlerdir. Kurtuluş Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nin kurulma aşamasındaki ilk başkenti olan Bursa'nın işgale uğraması aydınımız için büyük bir yara olmuş ve bu hazin durum nazımda ve özellikle nesirde işlenmiş; işgal âdeta bütün Osmanlı topraklarının ele geçirilmesi gibi yorumlanmıştır. Bu yüzden şehrin işgalden kurtuluşu ayrı bir önem taşır.

Şiirde daha çok doğası, tarihi yansıtan eserleri ve uhrevî havasıyla ele alınan Bursa'nın nesirde özellikle mekân olarak yer aldığını görürüz. Bursa'nın mekân olarak geçtiği eserlerdeki farklılıkları şöyle sıralayabiliriz:

1- Bursa, Osmanlı'nın kuruluş devrinde oynadığı rol dolayısıyla, Türkiye'nin çağdaşlaşma sürecinde ilk olarak üzerinde durulması, ele alınması ve geliştirilmesi gereken mekânlardan biridir.

2- Bursa, Türklüğe meftun olan, romantik mizaçlı şahıslar için tarih ve tabiatın iç içe geçtiği huzur dolu bir mekândır. Ancak bizim her günkü hayatımız içinde yer alan unsurlara yabancıların gösterdikleri bu hayranlık Ahmet Haşim gibi bazı yazarların hoşuna gitmez ve Türklüğü küçümseme olarak görülür.

3- Bursa, bazı özel sebeplerden dolayı İstanbul'da yaşamak istemeyip buradan kaçanlar için kaçtıkları şehre çok yakın olan bir sığınaktır. Kendi isteklerinin dışında Bursa'ya gelmek mecburiyetinde kalanlar –ki içlerinde devlet memurları da vardır- için şehir, bir sürgün yeridir. Nesirde daha çok İstanbul'da yetişmiş kahramanların bakışlarıyla yansıtılan Bursa yer yer taşra ya da sürgün yeri olarak nitelendirilse de bilhassa burada çeşitli sebeplerden dolayı bir süre bulunmuş olan yazarlarımız bu kanaatin doğru olmadığını ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu yazarların başında Bursa'ya mekân olarak en geniş yer vermiş olan Reşat Nuri Güntekin gelir. Onun eserlerinde Bursa İstanbullu için önce sadece bir sığınak anlamını taşıırken zamanla burada tanışılan şahıslar sayesinde sevilen bir şehir hâlini alır.

4- Bursa, bu şehirde yaşayanlar için kendi sosyal durumlarına bağlı olarak hayat mücadelesi yapılan bir mekândır. Yazarlarımız Bursa'da yaşayan insanların her günkü hayatlarından kesitler verirlerken Bursa'dan hareketle Anadolu insanının hayatını yansıtmışlardır.

5- Bursa'dan İstanbul'a gidip bir süre İstanbul'da yaşayanların bu şehre dönmek yerine İstanbul'da yaşamayı seçtikleri görülür.

Nazımda olduğu gibi nesirde de Bursa'yı en mükemmel yansıtan isim Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Tanpınar, özellikle *Beş Şehir* adlı deneme kitabında, yine meşhur şiirindeki yaklaşımını sergileyerek Bursa için yazılan en güzel satırları Türk Edebiyatı'na hediye etmiştir²². Tanpınar yazılarında Bursa'daki tabiat ve yerleşimden de söz etmekle

---

²² Bkz. Alev Sınar, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Bursa", *Türk Dili*, Sayı 566, Şubat 1999, s. 115-125

birlikte asıl önem verdiği sahip olduğu tarih ile mazimizi yansıtan bu şehrin hem yaşayan nesil için hem de istikbaldeki nesil için aynı anlamı taşımasıdır. Bursa'ya eserlerinde yer vererek, şehrin hem kendileri hem de mensup oldukları millet için taşıdığı anlamı gelecek kuşaklara aktarma görevi üstlenmiş olan edebiyatçılarımız, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bakış açısına uygun olarak, Türk milletinin kültürel devamlılığına katkıda bulunacakları su götürmez bir gerçektir.

“BURSA IN TURKISH LITERATURE FROM TANZIMAT TO REPUBLIC (CUMHURİYET)”

Abstract

Bursa is the first capital city of Ottoman Empire. It is also well known by its historical mosques, tombs, medresses and fountains which reflect the monumental history of the Empire. Bursa, carrying many historical traces of the glorious past of Turkey, with the green clour which fits it into nature as well. The members of New Turkish Literature have projected these qualities into their works of art. Some writers, who covered verious aspects of Bursa in their books, have either received a great part of their education in Bursa, or served as incumbents or sent in exile to, or punished with sentence in Bursa. Besides some writers who lived in Bursa, have tried for developments of literature.

Bursa reflects into poem by its historical importance and beautiful nature. In prose it appears as a place as well as historical symbols and natural beauty. Some people who live in Bursa prefer to live in İstanbul. But Bursa is a shelter for the others who don't want to live in İstanbul. The people who are forced to live in Bursa or sent Bursa as an exile can not like this city. The writer who tells Bursa as a place in the best way is Reşat Nuri Güntekin. Ahmet Hamdi Tanpınar is the writer who realizes the importance of Bursa in Turkish cultural life and makes it unforgettable in his poem and prose.

Keywords

Bursa, history, nature, work of art, peace of mind, shelter, exile.